

De Koerden en de herdefiniëring van democratie

Is een ander Midden-Oosten mogelijk?

Dr. Joost Jongerden, hoogleraar rurale sociologie in Wageningen; Etty Hillesum Centrum, Deventer, vredesweek 2015, 25 september

Welkom

De woordvoerster van het Etty Hillesum Centrum, Judith, heet de aanwezigen welkom. Zij wijst op de rij portretten aan de muur, zelfportretten, gemaakt door de internationale schakelklas: een passende achtergrond.

Daarna spreekt Johan Kuiper over de samenwerking van Deventer en Amsterdam met drie steden in Zuidoost Turkije, in het grensgebied met Syrië. De samenwerking is sociaal-cultureel – toneel, muziek – maar ook op het werkgebied van de brandweer en van de hulp aan de vluchtelingen.

Er zijn daar twee miljoen vluchtelingen. Zij leven in kampen in een politiek explosieve situatie, maar meer geholpen door particulieren dan door politici. Het hele vluchtelingenprobleem is sterk gepolitiseerd; de staat bepaalt, particulieren helpen alleen.

Muziek

Monir Goran speelt muziek op de *uz*, een instrument dat wij luit zouden kunnen noemen. Eerst speelt hij een improvisatie waarbij hij de oosterse toonladders

gebruikt [deze hebben meer tonen dan onze toonladders, tussentonen zogezegd – FG]. Daarna een lied over de Koerden die slachtoffers waren van [de gifgas aanvallen] van Saddam Hussein. [Goran betekent weiland of grasland en het is de naam van een provincie in Zuid-Oost Koerdistan – FG]

Joost Jongerden

Dyabakir

Ik heb gewoond en heb onderzoek gedaan in Dyabakir, een stad van 800.000 inwoners. In de jaren '90 waren daar veel vluchtelingen. De PKK vocht tegen het Turkse leger. Dorpen werden 'ontruimd' door het leger en de mensen vluchtten naar de stad.

Nu zijn er weer veel vluchtelingen, vooral uit Syrië, o.a. uit Kobani. Zij proberen zichzelf te redden; buiten de vluchtelingenkampen dus. Ik ben net terug uit Dyabakir.

Na een lange tijd van relatieve vrede wordt er vanaf 14 juli 2015 weer gestreden tussen de PKK en het Turkse leger. Er waren onderhandelingen, vooral toen een Koerden-vriendelijke partij, de HDP, in het parlement werd gekozen met 13% van de stemmen. Deze onderhandelingen zijn nu weer afgebroken. De hoop op vrede vervliegt. Het leger stelde zelfs een straatverbod in.

Het is het gebied waar de Koerden wonen; ook in Noor Irak wonen er veel in een relatief autonoom gebied. Wij hoorden er nu de straaljagers opstijgen die naar Syrië en Irak gingen. Bij het herleven van de oorlog gingen de mensen hamsteren – terecht vanwege het straatverbod.

Overall, in alle steden, is er geweld. De sunnitische opstand in Irak speelt hierin een rol, evenals de Islamitische Staat. Vanaf 2011 is er al opstand, dus burgeroorlog in Syrië, een uitzichtloze situatie.

Grote problemen

Om twee problemen te noemen: de gedwongen assimilatie en de sektarische politiek.

De gedwongen assimilatie

Geheel anders dan u kunt zien aan de diversiteit op de serie portretten hier aan de muur, is er een gedwongen culturele politiek van assimilatie. Er moet één Turkije zijn; de Koerden moeten zich maar aanpassen. Dit speelt ook in Irak en in Iran. Noem het maar arabisering en perzificering.

Sektarische politiek

Veel conflicten in de regio worden bepaald door de tegenstelling tussen sunnieten en sji'ieten, in de gehele regio. Zo is Saoedi-Arabier verplicht soennitisch en Iran verplicht sji'ietisch. In Irak worden de sunnieten onderdrukt door de door sji'ieten gedomineerde regering, dus komen de sunnieten in opstand. Dit is een 'vruchtbare' ondergrond voor de Islamitische Staat.

Waar staan de Koerden?

Zij zijn, politiek gesproken, niet sektarisch. Wel domineren in dit gebied de PKK (illegaal) en de HDP (legaal), waarop ook veel christenen, alevieten, sunnieten en anderen hebben gestemd. De HDP is niet sektarisch, eerder veelkleurig: er vigeren diverse talen, religies en etnische groeperingen.

Ook in Syrisch Koerdistan is dit zo. Daar woedde de burgeroorlog in mindere mate. Men probeert er gewoon samen te leven. Zo is er ook voor vrouwen een plaats in de politiek, bijvoorbeeld als (co-)burgemeester; een staat in opbouw, kun je wel zeggen. Zo is de streek redelijk vreedzaam, behalve dan in Kobani. Men is er niet gesteld op de IS, die expliciet mensen uitsluit – denk maar aan de Jezidi en de Druzen. De Koerdische (sub)staat in opbouw wil juist inclusief zijn. In Kobani bestreden beide modellen elkaar.

De Koerden

Er leven een 30 à 40 miljoen Koerden daar, op drie na de grootste bevolkingsgroep, na de Arabieren, de Perzen en de Turken. In Turkije wonen 10 à 20 miljoen Koerden, een 25% van de bevolking. Officieel mag je dit daar niet zeggen; men mag het niet weten, ‘want’ Koerden ‘bestaan niet’. Wel is het nu zo dat althans de taal er gesproken mag worden. In Irak vormen de Koerden ook een 25% van de bevolking.

‘Koerdistan’ – verboden woord! – is het land van de Koerden en vele anderen, Turkmenen, Armeniërs en meer. Het is etnisch, religieus en cultureel gemengd gebied. De ‘staat’ heeft een seculiere opzet, een belangrijk streven.

In de afgelopen jaren vonden er onderhandelingen plaats tussen de PKK (die een bestand sloot), de HDP, seculier en sinds juni in het Parlement. De PKK was bereid zich te ontwapenen, in de hoop van illegaal tot legaal te worden en enige rechten te krijgen. Helaas, nu heeft Turkije de strijd weer hervat, dus ook de PKK.

Turkije

Waarom doet Turkije dit?

Ten eerste vanwege het succes van de Koerden in Irak en Syrië. Turkije wil geen nieuwe Koerdische identiteit in de regio, al zeker niet in eigen land. Daarom ondersteunde Turkije in feite ook de IS, direct en indirect. Turkije ziet liever de IS als buurstaat dan iets als Koerdistan – verboden woord. Daarom mocht iedereen de grens naar Syrië oversteken, maar mochten de Koerden, althans aanvankelijk, niet gaan helpen in Kobani, pal over de grens.

Voorts vond men de ontwikkeling in de PKK verontrustend – geen ‘terroristen’ meer – en de opkomst van de HDP als politieke macht bedreigend, namelijk voor de macht van de AKP. Deze was ineens zijn absolute meerderheid kwijt, waardoor Erdoğan geen presidentieel systeem kon invoeren, waarmee hij zijn macht wilde vergroten. Nu moet men wel onderhandelen, compromissen sluiten, hervormen, geven en nemen.

Dus wil Erdoğan cs de HDP devalueren en onderuit halen – een recept voor blijvende onrust in dit gebied.

Nu ligt ‘de Zwarte Piet’ ook niet alleen bij Turkije; de PKK heeft immers wel geweld gebruikt. De PKK was al sterk gefrustreerd dta ze de Koerden bij Kobani niet konden helpen. Nu echter de-escaleert de staat niet, werkt niet proportioneel, onderhandelt niet, weigert bemiddeling, dus de staat escaleert het conflict.

Let wel: het is ‘Turkije’ – lees: Erdoğan – die hier wil vechten. De Turken zelf willen dit helemaal niet.

Vragen

Vraag: Is er nog een droom van één Koerdistan?

Antwoord: Ja, al ligt het er wel aan, aan wie je het vraagt. Willen we wel één staat? Hoe vaak gaat dat niet mis? Met lokaal zelfbestuur zijn we nu ook wel tevreden.

Vraag: Wat was Koerdistan in het Ottomaanse Rijk?

Antwoord: Er was toen een proces gaande van *omgekeerde* staats(on-)ontwikkeling. Je had toen prinsdommen die behoorlijk zelfstandig en onafhankelijk waren. Gaandeweg werd de staat sterker en de Koerden zwakker.

Vraag: De Koerden insluiten in de politiek – waar halen ze dat vandaan?

Antwoord: De PKK is begonnen als een communistisch-Marxistische organisatie, maar zij hebben zich in deze zelf-kritisch ontwikkeld, kritisch ook naar de staat. Zo kwam er ruimte voor andere ideeën, deels ook geïnspireerd door andere staten.

Vraag: Die inclusiviteit ... Hoe zit het met de tegenstelling tussen soennieten en sji'ieten bij de Koerden? Gaat dat samen?

Antwoord – in dit geval van de musicus Monir: De meeste Koerden zijn wel moslim, maar niet expliciet soennitisch of sji'ietisch: veel liberaler en open staand voor een seculiere politiek. Bij de Koerden zie je ook minder *trots* op de islam dan bij de Arabieren.

Vraag: De Koerden vormen een volk. Hoe zijn ze ontstaan? Mede onder invloed van Zarathustra?

Antwoord: Dit laatste: nee; dat vind je in Perzië. Het is een van de oudste volken in het gebied en het is van oudsher al genoemd. De identificatie met 'Koerden'; is meer etnisch dan religieus, zo wordt dat gevoeld.

Man uit het publiek: Ik ben van Koerdische afkomst. Vierduizend jaar geleden zijn de Koerden in een volksverhuizing uit Azië gekomen. In de taal zie je ook veel woorden van Noord-Europese afkomst. Er is ook een Iraans-Perzische tak. Zij e veel Turken zijn in het jaar 1071 in Anatolië gekomen, deels uit Azië. Dit voelt aan alsof zij 'ons land hebben ingepikt'.

Man van de gemeente Deventer: Er worden allerlei begrippen gebruikt. Zo wordt voor de PKK het woord "terroristen" gebruikt. Ook: "een schaduw-organisatie". Klopt dit nog wel als je het legt naast de vele staatsgrepen en ander geweld van de staat zelf...? In die regio zijn grote staten die zich tot in de kleinste details met het leven van de mensen bemoeien. Wat er nodig is, is decentralisatie van macht en regionale autonomie – geen nog sterkere staten dus.

Vraag: Is er spanning tussen de PKK en de HDP?

Antwoord: De PKK staat op de lijst van terroristische organisaties. Er is een proces gaande om de PKK daar vanaf te krijgen. Europa is ambivalent: formeel streng, informeel in feite soepel. Voor Europa is het een lastig probleem; Turkije is immers een belangrijke bondgenoot van Europa en de VS. Nu zien de wat de Koerden samen met Europa, de VS en andere staten vechten tegen de IS.

Het begrip “terrorist” zegt meer over degene die het woord gebruikt dan over wie het gaat. Wat doet de staat: dagelijks bombarderen. Dit escaleert. Een de-escalatie is zeker voor de komende verkiezingen niet te verwachten.

De staten in het Midden-Oosten zijn sterk en behoorlijk directief. Decentralisatie zou beter zijn, die kant moet het wel op, zeker in Turkije. De HDP kan een weg zijn uit het sektarische geweld waarbij er één dominante sekte is die de andere overheerst. De HDP steunt minderheden, bijvoorbeeld de Armeense christenen en hun kerken in het gebied waar veel Armeniërs wonen.

Muziek van Monir Goran

Hij speelt op de ut (‘luit’) en de gítar (gitaar). Eerst een introductie in dit type muziek. Dan een lied uit de jaren ’80, de jaren van Saddam Hussein, dus over het verlangen naar vrijheid.

[Uw verslaggever herkent in het lied het steeds weer voorkomende Koerdisch woord “Lain”: ‘vervloekt’.]

Tot slot een meditatief muziekstuk.

Daarna wordt iedereen bedankt voor de bijdragen en deelname.

Verslag: Frans Gieles.